

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ОДЕСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ім.І.І.МЕЧНИКОВА
ФАКУЛЬТЕТ РОМАНО-ГЕРМАНСЬКОЇ ФІЛОЛОГІЇ

І.Б. Морозова

**«Комунікативна лінгвістика
крізь призму гештальт-теорії»**

Методичні рекомендації до вибіркового спецкурсу
для здобувачів III (освітньо-наукового) ступеня вищої освіти
спеціальності 035 «Філологія»

ОДЕСА

ОНУ

2020

УДК 811.11:13(067)

Рецензенти:

Колегаєва Ірина Михайлівна, доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри лексикології та стилістики англійської мови Одеського національного університету ім.І.І.Мечникова

Кравченко Ніна Олександрівна, доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри теоретичної та практичної фонетики англійської мови Одеського національного університету ім.І.І.Мечникова

*Рекомендовано до друку вченою радою
факультету романо-германської філології Одеського національного університету
ім.І.І.Мечникова.*

Протокол № 5 від 12 лютого 2020 року

Морозова І.Б. Комунікативна лінгвістика крізь призму гештальт-теорії: метод. рек. до курсу «Комунікативна лінгвістика крізь призму гештальт-теорії» для здобувачів III (освітньо-наукового) ступеня вищої освіти спеціальності 035 «Філологія». / І.Б. Морозова. – Одеса, 2020. – 41 с.

Метою розробки є допомога аспірантам факультету романо-германської філології в опануванні комунікативної лінгвістики та основ гештальт-теорії, що є інтегральною частиною підготовки майбутнього доктора філософії. У розробці представлено інформацію про сам курс, подано короткий теоретичний екскурс лекційного матеріалу та надані плани практичних (з рекомендованою літературою). У методичній розробці такою наведені приклади підсумкових питань з курсу та теми для самостійної роботи.

Розраховано на аспірантів спеціальності 035 - Філологія.

УДК 811.11:13(067)

(с) Морозова І.Б., 2021

(с) Одеський національний університет ім.І.І.Мечникова, 2021

ВСТУП

Предметом вивчення навчальної дисципліни «**Комунікативна лінгвістика крізь призму гештальт-теорії**» є проблеми комунікативної лінгвістики, що аналізуються з позицій гештальт-теорії та гештальт-аналізу, когнітивно-комунікативна сутність низки лінгвістичних феноменів: вербальної мімікрії, ефективності мовленнєвого спілкування, компліменту, брехні, соціальної стратифікації мовлення, чоловічого та жіночого мовлення.

Місце навчальної дисципліни в структурі освітнього процесу.

Дисципліна «**Комунікативна лінгвістика крізь призму гештальт-теорії**» є вибірковою, містить 3 кредити (30 аудиторних годин та 60 годин самостійної роботи) та має 2 змістових модуля.

Основна мета курсу полягає ознайомленні аспірантів з базовими проблемами сучасної комунікативної лінгвістики та шляхами їх розв'язання, з одного боку, та у демонструванні їм широких можливостей та високої ефективності залучення до мовознавчих розвідок гештальт-аналізу, що уможливорює розкриття когнітивної сутності багатьох мовних та мовленнєвих явищ.

Завдання: дати аспірантам основи лінгвістичних знань, необхідних для поліпшення самостійної наукової роботи, аналіз вихідних настанов та методологічних засад сучасних напрямів у розвитку лінгвістичної теорії; поглиблення, узагальнення та систематизація теоретичних знань аспірантів.

Процес вивчення дисципліни спрямований на формування елементів таких **компетентностей**:

Інтегральна компетентність:

Здатність розв'язувати комплексні проблеми в галузі філології у процесі професійної та дослідницько-інноваційної діяльності, що передбачає глибоке переосмислення наявних та створення нових цілісних знань та/або професійної практики.

Загальні компетентності:

ЗК-1. Здатність до абстрактного мислення, аналізу та синтезу, генерування нових ідей.

ЗК-2. Здатність до пошуку, систематизації та критичного аналізу інформації з різних джерел.

ЗК-3. Здатність планувати і здійснювати комплексні дослідження, зокрема і в міждисциплінарних галузях, на основі системного наукового світогляду із застосування сучасних інформаційних та комунікаційних технологій.

Спеціальні компетентності:

СК-2. Здатність збирати дані для філологічного дослідження, систематизувати та інтерпретувати їх;

СК-3. Здатність аналізувати філологічні явища з погляду фундаментальних філологічних принципів і знань, класичних та новітніх дослідницьких підходів, а також на основі відповідних загальнонаукових методів.

СК-4. Здатність розв'язувати широке коло проблем і завдань у галузі філології на основі розуміння їх природи, чинників впливу, тенденцій розвитку і з використанням теоретичних та експериментальних методів.

СК-5. Здатність до реалізації завдань міждисциплінарних філологічних досліджень.

СК-6. Здатність планувати й організовувати професійну та науково-інноваційну діяльність у галузі філології, зокрема в ситуаціях, що потребують нових стратегічних підходів.

Програмні результати навчання:

ПРН-1. На основі системного наукового світогляду аналізувати складні явища суспільного життя, пов'язувати загальнофілософські проблеми з вирішенням завдань, що виникають у професійній та науково-інноваційній діяльності, застосовувати емпіричні й теоретичні методи пізнання.

ПРН-4.Обирати адекватну предмету філологічного дослідження методологію, запроваджувати сучасні методи наукових досліджень для розв'язання широкого кола проблем і завдань у галузі філології.

У результаті вивчення навчальної дисципліни аспірант повинен **знати**: основні сучасні лінгвістичні теорії та підходи до аналізу мовних одиниць; основні теоретичні положення про граматичну будову сучасної англійської мови; особливості граматичної будови сучасної англійської мови; основні напрями і тенденції лінгвістичної думки; методологічне підґрунтя сучасної лінгвістики; основні методи лінгвістичного пошуку, які застосовуються при аналізі мовних фактів та явищ, їхню ефективність; базові положення гештальт-теорії.

У результаті вивчення навчальної дисципліни аспірант повинен **вміти**: на основі спостереження мовних фактів робити узагальнення про ті чи інші процеси сучасної англійської мови; надавати правильну теоретичну інтерпретацію мовним явищам; використовувати сучасні методи лінгвістичного аналізу для аналізу мовних явищ; застосувати комплексний підхід до наукового філологічного дослідження; визначати оптимальні методи аналізу мови та літератури; використовувати отримані фундаментальні знання і практичні навички на всіх етапах виконання науково-дослідної роботи, включаючи пошук необхідної інформації, планування експерименту, безпосереднє виконання роботи та обговорення отриманих результатів, формулювання теоретичних висновків; використовувати теоретичні знання у власних наукових дослідженнях.

Форма підсумкового контролю успішності навчання – залік.

Методи навчання

Лекція, дискусія, обговорення результатів власних спроб гештальт-аналізу, виконання самостійних творчих завдань, робота у реальних та віртуальних наукових бібліотеках.

ЗМІСТ ТА СТРУКТУРА КУРСУ

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 1

Тема 1. Базові засади комунікативної лінгвістики та основи гештальт-теорії. Історія гештальт-аналізу.

Тема 2. Сучасні напрями лінгвістичного пошуку, різні підходи до мовознавчих проблем та шляхи їх розв'язання.

Тема 3. Ефективність мовленнєвого спілкування. Залучення гештальт-теорії до мовознавчого аналізу на практиці: розуміння та виокремлення гештальт-якостей, гештальт-проекцій, гештальт-прегнантності, ареалу та гештальт-центру феноменів, що підлягають вивченню у мовознавстві.

Тема 4. Теорія речень з позицій гештальт-аналізу. Просте речення англійської мови як елементарна комунікативна одиниця та його когнітивно-комунікативна сутність у світлі гештальт-теорії.

Тема 5. Чоловіче та жіноче мовлення. Залучення гештальт-аналізу для ефективного вирішення проблем гендерної лінгвістики.

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 2

Тема 6. Комплімент як мовленнєве явище та мовленнєвий акт. Залучення гештальт-теорії для аналізу англомовного компліменту, його структурно-комунікативних особливостей та комунікативно-когнітивної суті.

Тема 7. Гештальт-аналіз як ефективна комплексна методика у дослідженнях розвитку мовних та мовленнєвих явищ у діахронії. Практика гештальт-аналізу у розвідках даного типу.

Тема 8. Брехня як мовленнєве явище. Лінгвістичні дослідження неправдивого мовлення та викриття брехунів завдяки залученню гештальт-аналізу.

Тема 9. Соціальна стратифікація мовлення. Гештальт-аналіз у соціолінгвістичних розвідках.

Тема 10. Вербальна мімікрія: психолінгвістична природа, лінгвістичні особливості та засоби викриття за допомогою гештальт-аналізу.

КОРОТКІ ТЕОРЕТИЧНІ ВІДОМОСТІ З КУРСУ

Грамматика мови забезпечує комунікантів запасом парадигматично оформлених комунікативних одиниць, за допомогою яких носії мови здійснюють вербальне спілкування.

Фундаментальна проблематика граматичних досліджень полягає в усвідомленні систематизованості людських знань, а тому питання щодо природи механізмів вербальної організації знання, структури його репрезентації в мовленні є центральними в синтаксичних дослідженнях. Вивчення структури речення й семантики речення є частиною загальної проблеми «дійсність – мислення – мова».

Ще в античній граматиці теорія речення й теорія судження перепліталися між собою і розглядалися як винятково важлива філософська проблема. Вивчення речення, його синтаксичної та семантичної будови не втрачає своєї актуальності й в наш час. За словами У. Френсіса, «...якими не були б інші інтереси сучасної лінгвістики, її душею і центром є інтерес до структури мови».

Друга половина ХХ століття в лінгвістиці характеризується розквітом низки комунікативно-орієнтованих напрямків аналізу, серед яких комплексний підхід до вивчення речення й висловлення визнано найбільш актуальним і перспективним напрямком (А.Д. Белова, М.Я. Блох, В.І.Карабан, О.С. Кубрякова, Г.Г. Почепцов, О.О. Селіванова, О.М. Старикова, Ю.С. Степанов, І.П. Сусов, I. Allerton, T.A. van Dijk, R. Gunter, F. Palmer, A. Tsui та багато інших дослідників).

Таксономія речення передбачає ієрархічну систему реалізації виведення речення в мову й мовлення, де воно функціонує у вигляді інформативно навантажених таксонів – комунікативних форм речення.

Просте речення є найпростіша синтаксична структура комунікативного призначення, в основі якої лежить можливість формування та вираження повідомлення. Звідси різні структурно-семантичні типи простого речення є

елементарними й основними таксонами не лише мовної системи англійського синтаксису, але й комунікативними одиницями мовленнєвої діяльності.

Запропонований підхід спирається на філософському розумінні будь-якого гештальт-утворення як якісно нової похідної його гештальт-якостей.

Звертання до гештальт-аналізу простого речення дозволяє по-новому трактувати сам концепт «речення», що є мовно-мовленнєвим утворенням, чий суттєві якості не зводяться до суми окремих його властивостей, а визначаються гештальт-якостями цього утворення.

Відповідно до основних положень гештальт-теорії розрізняються три види гештальт-якостей: *структура* або форма комунікативних одиниць, їх *семантична сутність* та особливості *функціонування* в комунікативно різно орієнтованих текстах.

Розглядаючи таксономічний ізоморфізм простого речення як іконічну відповідність між синтаксичними структурами мови та свідомості, стверджується положення про діалектичний зв'язок між гештальт-цілим та таксонами, що його складають.

Виходячи з основної ознаки речення як його комунікативної спрямованості, оформленої певною інтонацією з метою передачі конкретного змісту, кожний ізольований мовленнєвий відрізок, вимовлений з метою комунікації, розглядається як *речення*. При такому розумінні суті речення, у рамки *простого* речення входять також структурно-непредикатні побудови, вжиті у формі окремих реплік у процесі мовленнєвої комунікації.

Спираючись на лінійне розуміння розвитку матеріального світу в цілому, стверджується положення про структурну динаміку формування гештальта будь-якого об'єкта.

Передумови такого підходу до вивчення лінгвістичних явищ знаходимо ще в роботах Г. Пауля, L. Sherman, Л.В. Щерби, О.О. Потєбні, Ю.П. Геппера, а пізніше у І.П. Іванової, Л.П. Чахоян, І.П. Сусова, Th. Wasow, F. Vaukema, О.М. Тоніс, А.О. Білецького.

Вищесказане свідчить про те, що для одержання достовірного й об'єктивного гештальта простого речення в сучасній англійській мові необхідно звернутися до діахронії його розвитку.

Головним інструментом дослідження граматичної сутності вибрано створення його комплексного гештальту. Такий підхід належить до «конструктивних» методів, «що передбачає ...побудову і конструювання об'єкта дослідження у вигляді спрощеної, гіпотетичної абстрактної схеми», а в нашому випадку об'ємного сфокусованого гештальту.

Останнім часом гештальт-теорія поряд з когнітивізмом знаходить все більше застосування в різних галузях науки: соціальної психології, психології особистості, гештальт-консалтінгу в менеджменті та ін. У лінгвістичні дослідження поняття гештальта ввів Дж. Лакофф у роботі «Лінгвістичні гештальти», де стверджується, що «...думки, сприйняття, емоції, процеси пізнання, моторна діяльність організовані за допомогою одних і тих самих структур, що називаються гештальтами... Гештальти є водночас цілісними і доступними аналізу». Автор наводить п'ятнадцять можливих характеристик лінгвістичних гештальтів, але не йде далі висловлювання думки про можливість використання гештальт-теорії у лінгвістичному аналізі. Його трактування загальної теорії гештальтів не набуло у лінгвістиці належного розвитку, тому що, як свідчить сам автор, «...його розуміння гештальта досить невизначено», «... у [нього] немає чітко сформульованої теорії».

Звернення до гештальт-аналізу простого речення продиктовано наступними міркуваннями. Сутність вважається **пізнаною**, якщо відомі причини виникнення та джерела розвитку об'єкта, що розглядається, розкриті шляхи його формування або технічного відтворення, якщо в теорії або на практиці створена його достовірна модель, властивості якої відповідають властивостям оригіналу. Об'єктивні гештальти, що сформувалися, є частиною цільності свідомості з ознаками обмеженості та розчленованості. При цьому загальна таксономія частин цілого є в собі

завершеною структурою, що складається з таксонів, що відносяться до цілого та є більш або менш відмінними один від одного. Останні утворюють обмеження (*контур*), що є основою гештальта цілого. Таким чином, концептуальне осмислення та ієрархічний розподіл дійсності на рівні сприйняття й формування конкретного поняття передбачає створення деякого образу, або «*фігури*», на тлі інших об'єктів. Як відомо з філософії, «усвідомлена фігура (гештальт) – це прозоре, живе сприйняття, узагальнений образ, або розуміння будь-чого».

Кожний аспект проблеми, наприклад, простого речення можна розглядати як виразну проекцію його цілісного гештальта. Так само, як сутність маніфестується у явищах, так і комплексний гештальт об'єкта пізнається через вивчення його проекцій. При цьому *гештальт* простого речення розглядається як сукупність глибинних зв'язків, відношень і внутрішніх законів, які визначають основні риси і тенденції розвитку предмета дослідження. У свою чергу, гештальт-проекції розглядаються як конкретні властивості чи особливості простого речення.

Поняття «ареалу» використовується для позначення текстового або гіпотетичного поля, в якому виявляються результати проекції гештальта об'єкта, який вивчається. Конекція, або контакт у гештальт-теорії – це, в першу чергу, усвідомлення новизни, яку можна асимілювати, і рух до неї, а також нехтування новизною, яку асимілювати неможливо. «Те, що постійно залишається незмінним і не спричиняє жодної реакції, не є об'єктом контакту».

Розглядаючи гештальт у різних проекціях, можна окреслити конкретні *фігури*, які характеризуються *прегнантністю*, особливою кожному конкретному випадку. Використовуючи гештальт-теорію у синтаксисі, ми бачимо, що відтворення загального центрованого гештальта простого речення як граматичної категорії («цілого») передбачає відтворення окремих ізольованих гештальтів складових частин цілого. Фігура гештальта у кожному окремому випадку може набувати різних абрисів, або мати різний

контур. Так, гештальтцентром може виступати підмет або присудок, комплемент або другорядний член речення. З іншого боку, гештальт цілого задається його гештальт-якостями, що відбиваються у його гештальт-проекціях. Отже елементарні комунікативні одиниці розглядаються у плані окреслення ареалу їхнього функціонування, синтаксичної організації, динаміки розвитку гештальта (діахронічний аналіз), особливостей моделювання й функціонування в мовленні (синхронічний аналіз).

Для одержання комплексного гештальта будь-якого явища необхідно виділити його три види об'єктивних гештальт-якостей: структуру (будову чи тектоніку), властивість (властивість функціонування цілого або якість цілого) і сутність (внутрішні властивості, що характеризують гештальт). Розглядаючи якість об'єкта як сукупність його властивостей, насамперед проаналізуємо гештальт-якість цілого об'єкта або спосіб структурування ним комунікативно різних текстів в плані створення прегнантною цілісності.

Очевидно, що такий підхід передбачає розгляд формального вираження основних комунікативних одиниць з врахуванням їх конкретного значення.

Разом з В. Манакіним ми розглядаємо мову як «когнітивно-семантичний континіум, що є певним рівнем ноосфери. Отже, дослідження простого речення і когнітивне розуміння його сутності є певною ланкою в розумінні побудови англійської мови взагалі.

Структурний та комунікативний підходи до явищ синтаксису дозволяють розглядати формальну організацію речення як особливий спосіб кодування інформації. При цьому синтаксичний бік інформації характеризує внутрішні особливості структури й упорядкування відображуваного ним об'єкта. Тому логічною й реляційною основою тексту є його складові: оператори інформації – комунікативні таксони, або речення.

Отже, можна припустити, що *комплексний гештальт* простого речення розглядається в порівнянні його з іншими типами речень і їх ролі в синтаксичній організації текстів.

Як відомо з філософії, відтворення комплексного гештальта будь-якого явища передбачає відтворення фігур гештальта цього явища в його основних проєкціях, в яких відбиваються гештальт-якості об'єкта дослідження. Основою гештальт-якостей є базові поняття, які пов'язуються з конкретним гештальт-утворенням. Згідно з властивостями цілого, які не впливають з властивостей частин гештальтів, а є навпаки притаманні гештальтам у цілому як таким, вважаються наступні типи гештальт-якостей.

Прийнято розрізнявати гештальт-якості *структури*, чи *формальної побудови*, *ареалу функціонування*, *походження*, *особливостей моделювання*, *властивості «матеріалу»*, тобто складових частин, *властивості суті*. Отже відтворення комплексного гештальта простого речення розпочнеться з тексту як сукупності семантичних структур, а потім з розгляду **синтаксичних типів речень**, які відбивають його структуру чи формальну побудову.

Віртуальна, як і реальна комунікація здійснюється відповідно до універсальними прагматичними інтенціями мовної особистості, що передбачає залучення уваги співрозмовника, встановлення з ним контакту для подальшого інформаційного обміну, здійснення сугестії. Найменування співрозмовника по імені, згадка при цьому його звань, посади і т.п. має істотне значення як для встановлення міжособистісних відносин між індивідами, що спілкуються, так і для їх самосвідомості своїх соціальних ролей. Ще в 1962 р В.Н. Топоров відзначав, що «немає такого людського суспільства, в якому б були відсутні власні імена».

За визначенням Сучасного тлумачного словника російської мови під редакцією Т.Ф. Єфремової, «будь-який власне ім'я (особисте ім'я, по батькові, прізвище, псевдонім), яке може мати людина, є антропонімом». Як відомо, антропонімія - ядро ономастической системи будь-якої мови, так як імена власні в більшій мірі, ніж інші, являють собою соціальні знаки. Антропоніми функціонують як в реальному, так і у віртуальній комунікації, в текстовому просторі практично кожного художнього твору.

Очевидно, що вивчення антропонімікона художнього твору буде неповним без дослідження функціонування власних назв на всіх його рівнях, в тому числі, і граматичному. Як зазначає О.В. Александрова, саме «розуміння світу системно. Воно органічно пов'язане з нерозривністю людського знання». Відповідно до пізнавальної функції мови, вивчення мовних форм неможливо без звернення до пізнавальних категорій і розумових процесів. Пізнавальні концепти, замінюючи предмети і конкретні уявлення, намічають розверстку будь-якого аналітичного або синтетичного судження, гіпотези про природу або суті заміщає об'єкта. В рамках когнітивної граматики Р. Лангакер описує відносини між концептом і доменом – моделлю «профіль-база», що дає підставу для зіставлення класів слів, якими мислить людина. «Профіль, наприклад, виділяє в семантиці слова ту грань, яка описує самий грубий її контур» (переклад мій - І.М.). Іншими словами, Р. Лангакер «малює» семантику слова, вдаючись до наочної образності досліджуваного об'єкта.

Наступним кроком в осмисленні лінгвістичних феноменів є гештальт-аналіз. Абсолютний лінгвістичний еквівалент німецькому слову «Gestalt» в російській мові знайти важко. Його можна перекласти як «фігура», «конфігурація». Точніше - це специфічна організація частин, які складають органічне ціле. Концептуальне усвідомлення дійсності і ієрархічний розподіл її складових в плані формування конкретного поняття передбачає створення деякого образу, або «фігури» на тлі інших об'єктів. Як відомо з філософії, «усвідомлювана фігура (гештальт) - це ясне, живе сприйняття, узагальнений образ або розуміння (insight) чого-небудь». У філософському розумінні будь-яке гештальт-утворення є якісно новою похідною його гештальт-якостей. В лінгвістичні дослідження поняття гештальта ввів Дж. Лакофф в своїй роботі «Linguistic gestalts», де стверджується, що гештальт - одночасно цілісні освіти і дисперсні, які проявляються в проекціях аспекту дослідження.

Аналізуючи процес мовного спілкування як певний вид міжособистісної діяльності, необхідно визнати, що мірилом якості здійсненої індивідами комунікації виступає її успішність, або ефективність. А оскільки в процесі мовної комунікації її учасники переслідують власні комунікативні інтенції, які часто виявляються тісно переплетеними один з одним, кінцевий результат бесіди незавжди передбачуваний. Останнім часом інтерес дослідників до проблеми виявлення вербальних і невербальних оптимізаторів комунікативного впливу на аудиторію загострився. Проблеми ефективності мовного спілкування в тій чи іншій мірі розглядаються в роботах О.С. Іссерс, Б. Макфарлана, П. Міцича, Л. Тамперса, І.Б. Морозової, А. Піза і А. Гарнера .

З точки зору передачі інформації, комунікація виявляється тим більш ефективною, ніж ближче за змістом надіслане і прийняте повідомлення.

Грунтуючись на постулатах ввічливості П. Грайс і психолінгвістичних техніках П. Міцича, Д. Льюїс вводить поняття ефективності мовного спілкування. Запропонований ним термін Д. Льюїс розуміє в найширшому сенсі, включаючи в це поняття методи любого лінгвістичного впливу на співрозмовника на рівні граматики, лексики, фонетики, кінетики. Автор оцінює ефективність діалогічного спілкування за кінцевим результатом діалогу.

Культурологічний словник визначає ефективність спілкування як наслідки комунікативного процесу з точки зору його впливу на аудиторію. «Безпосередні наслідки визначаються інтересом до повідомлення в первинних групах. Опосередковані наслідки визначаються зміною соціальної поведінки під впливом повідомлення». Л.А. Введенська, Л.Г. Павлова, Е. Катаєва (2004) під ефективністю розуміють «умови, що сприяють ефективному обміну інформацією і здійснення комунікативної мети. М. Мескон, М. Альберт, Ф. Хедоурі ефективним вважають такий мовленнєвий вплив, результатом якого є вербальна або невербальна реакції, відповідні рольовим очікуванням партнерів по комунікації

У маркетингу під ефективною мовною комунікацією розуміється досягнення адекватного смислового сприйняття і адекватної інтерпретації переданого повідомлення. Правильна інтерпретація вважається що відбулася, якщо реципієнт трактує основну ідею повідомлення відповідно до задуму комунікатора.

При цьому очевидно, що діалогічне спілкування не є єдиним монолітом, а репрезентується у вигляді певних, легко виокремлених фаз, пов'язаних з встановленням контакту, його підтримкою і розмиканням. «Чільним критерієм в аналізі діалогу, - за словами Ф. Хундснуршира, - є мета дії: для чого люди розмовляють один з одним». Іншими словами, обмін репліками в діалозі є засобом досягнення певних комунікативних цілей.

А. Тсуї (1995) систему з двох комунікативно пов'язаних мовних актів називає «суміжна пара» (adjacency pair), яка складається із запиту / прохання і відповіді / виконання (request - compliance).

У радянському і пострадянському лінгвістичному просторі після опублікування робіт Н. Ю. Шведової (1975) стверджується поняття діалогічного єдності (ДЕ), яке представляє собою семантично і структурно пов'язані суміжні репліки в діалозі.

Дж. Левіс (2008) [17] і Дж. Месон (2012) оперують поняттями «мовного ходу», розцінюючи вербальну комунікацію в термінах «гри» (game) або «поєдинку» (battle), виділяючи при цьому переможця і програв.

У свою чергу, ми пропонуємо розглядати інформаційну фазу діалогу в аспекті представлених в ній «тематичних вузлів» (див. Докладніше про тематичні вузли). Так, кожен тематичний вузол має певну смислову завершеність і синтаксично виражається у вигляді певного набору діалогічних єдностей.

Виходячи з того, що за визначенням діяльність має «цілком самотійну, усвідомлену мету», успішна комунікативна діяльність передбачає арсенал комунікативних засобів, що забезпечує результативність бесіди. Очевидно, що сприйняття повідомлення реципієнтом не завжди з точністю збігається з

комунікативним наміром адресанта. Ступінь адекватності сприйняття інформації одержувачем може варіюватися від практично точного розуміння сказаного йому до абсолютного нерозуміння, або розуміння комунікативного посилу «в протилежному значенні». Наприклад:

"Are not you looking cute, dear Poodle?"

"I beg of you to stop teasing me all the time, Lou. I'm sick and tired of your constant comparing me with kittens, chickens, mice and whatnot! " (V.Windspear).

У наведеному фрагменті молода людина намагається зробити кузині комплімент і запросити її на вечірку. Але замість того, щоб відчутти себе улещеною, дівчина впадає в лють від порівняння її з гарним пуделем і сприймає слова Лу як знущання.

При передачі інформації комунікація виявляється тим більш ефективною, ніж ближче за змістом надіслане і прийняте повідомлення. Відзначимо, що дослідники розрізняють так звану «зовнішню» і «внутрішню» вербальну комунікацію. На особливу увагу заслуговує той факт, що, якщо результативність зовнішньої комунікації (рекламної компанії, виборів, переговорів, судових дебатів та ін.) можна оцінити в об'єктивних параметрах, то ефективність внутрішньої комунікації (або міжособистісного спілкування) насилу піддається такому оцінюванню.

Психолінгвіст Б. Макфарлан визначає успішність комунікативного впливу з точки зору соціально-прагматичного аспекту міжособистісної взаємодії і в параметрах прагматичного результату. З позиції соціальної ролі і психологічного комфорту навіть об'єктивно неуспішна бесіда (пацієнтка скаржиться на чоловіка який її кинув і все одно не повернеться), успіх визначається внутрішніми відчуттями співрозмовників. Другий тип успішності пов'язаний з досягненням поставленої комунікативної мети (переконати співрозмовника помістити свої заощадження в конкретний банк, в доцільність зміни роботи і т.д.).

Ми, в свою чергу, вважаємо найбільш логічним оцінювати внутрішню ефективність комунікації не як категорію, синонімічну результату

вербального спілкування в діалозі, а як оцінку реалізації комунікативної інтенції в конкретному тематичному вузлі. Таке поетапне оцінювання результативності мовного спілкування надає досить об'єктивні критерії для віднесення конкретної бесіди в цілому до успішних чи неуспішних. Відзначимо, що в процесі роботи не встановлено жодного випадку, де б кінцевий, тобто підсумковий результат вербального спілкування був успішним при превалюванні в ньому неуспішних тематичних вузлів.

При всій суперечливості поглядів переважна більшість дослідників якось розрізняють просте і складне речення. Що стосується рівневого простору між складним і елементарним простим реченнями, то воно заповнене в мові різноманітними, синтаксично різнотипними конструкціями. Останні в лінгвістиці традиційно відносять до ускладнених речень. Разом з тим, саме поняття "ускладнене речення" окреслюється в спеціальній літературі нечітко. Дослідники розглядають існуючі ступеня ускладнення, але дають їм різну філологічну інтерпретацію. І, перш за все, залишається нез'ясованим питання, чи є ускладнені речення окремим синтаксичним типом або являють собою підвид простих або, навпаки, складних речень.

Критичний аналіз існуючих точок зору на природу синтаксичного ускладнення дозволив виділити наступні підходи в сучасній лінгвістиці. Термін "ускладнене речення" в мовознавстві використовується щодо речень, в складі яких є однорідні, уточнюючі, відокремлені члени речення, вставні компоненти і навіть цілі вставні речення (Л.П. Іванова ; О.П. Блик). При цьому за своїм граматичним статусом перераховані речення розглядаються або як підвид простих (Л.П. Іванова ; Г.А. Золотова ; Л.Г. Мацько, О. М. Мацько, О.М. Сидоренко), або як особливий структурний тип речень, що займає проміжне положення між простим і складним, який об'єднує ознаки монопредикативної і поліпредикативних структур.

У власних дослідженнях ми чітко доводимо, що під *простим реченням* слід розуміти *всякий ізольований мовленнєвий відрізок, що містить не більше однієї первинної структури предикації або непередикатну в термінах*

підметово-присудкового ядра конструкцію, вимовлену з певною інтонацією з метою комунікації.

Під складними (складносурядними і складнопідрядними) реченнями ми розуміємо конструкції, у яких представлені (повністю або частково) два чи більше двох структурно-предикатних центри.

Ускладненими будемо вважати речення, що містять у своєму складі поширене звертання, низку координованих головних членів, герундіальні, партиципальні та інфінітивні звороти. Що ж до речень типу *Ann, close the door!*, то такі синтаксичні конструкції у даній роботі ми відносимо до простих речень, оскільки пряме звертання *Ann* ми вбачаємо заміщувачем підмета.

Порівняльний аналіз уживання непередикатних *емотивних* речень і відповідних предикатних побудов дозволяє спростувати усталену думку в лінгвістиці про пріоритет вигуків у вираженні емоцій і почуттів. За нашими даними, структурно-предикатні емотивні репліки (типу *Go to Hell!*) вживаються приблизно в шість разів частіше, ніж відповідні непередикатні речення (типу *Oh! Ah!*).

Вивчення первинних і похідних непередикатних емотивних речень розкрило їхню однакову продуктивність у діалогічному дискурсі. Це дає підставу припустити конвергенцію різних видів емотивних речень в один тип, у процесі чого відбувається переосмислення повнозначних лексичних одиниць і наближення їх до речень-вигуків.

Ідентифікація типу непередикатних речень через їх прототип дозволила змоделювати **узагальнену модель** непередикатного речення в цілому. Головною **гештальт-якістю** непередикатних речень ми вважаємо координацію мовленнєвих дій партнерів по комунікації та ступінь їх конекції. Остання реалізується в різних видах зв'язків: *контролюючому* (істинно-оцінні висловлення), *мовленнєвоетикетному* (фатичні речення), *ідентифікуючому* (звертання), *емоційно-афективному* (емотивні речення).

Гештальт-центром простого предикатного речення є його **трикомпонентна нееліптична стверджувальна форма.**

Вперше в лінгвістиці встановлено, що залежно від умов функціонування в діалогічному дискурсі, *гештальт-центр* простого речення може зміщуватися, наприклад, у бік питання (для вторинної ініціації мовленнєвого спілкування) або у бік двокомпонентної моделі (у випадку координування членів). Непредикатна форма простого речення, що перебуває на периферії його гештальту, однак є продуктивною в сучасному англійському діалогічному дискурсі й функціонує паралельно з предикатними реченнями. При синтаксичній репрезентації семантичного інваріанту відбирається та форма простого речення, що відповідає комунікативній інтенції мовця, а також усій сукупності мовленнєвих і позамовленнєвих умов, що необхідні для успішної комунікації.

Зроблено висновок, що формування узагальненого **концепту простого речення є головним у сприйнятті й передаванні інформації.** Вивчивши таксономічний ізоморфізм простого речення, ми одержуємо ключ до розуміння мовленнєвого процесу в цілому.

Таким чином, дослідження таксономії елементарних комунікативних одиниць, а також виявлення їх якісних та кількісних властивостей дозволило отримати варіанти гештальтів простого речення в системі англійського синтаксиса; запропонований в роботі підхід дає можливість надати нове трактування будь-якого лінгвістичного явища.

Гештальт-аналіз сприяє систематичному та холістичному опису та аналізу компліменту в англомовному художньому діалозі та дослідженню комунікативної ролі компліменту як вербального інструменту гармонізації міжособистісної взаємодії і оптимізації вербального спілкування. З його залученням визначено понятійну основу компліменту як особливого типу висловлювань, мовленнєвого акту, жанру та тактики в англомовному художньому діалозі, розкрито основні синтаксичні і комунікативно-прагматичні характеристики компліментів, а також виявлено

лінгвопсихологічне підґрунтя їхнього функціонування у діалогічному дискурсі. На базі аналізу 6500 мовленнєвих зразків зроблено висновок про синтаксичну побудову, комунікативне навантаження і функціональну роль прототипового англійського компліменту, що передбачає синтаксично прості структури, прозорість сприйняття та залучення внутрішнього «єго» адресату. Виокремлено тенденції еволюції англомовного компліменту в діяхронії мовленнєвого етикету XVIII – XXI ст. Виявлено необхідні запоруки успішності компліменту і здійснення ним мовленнєвого впливу на співрозмовника, що сприяють загальній ефективності комунікації.

Перспективами дослідження вважаємо комплексний порівняльний аналіз висловлювань, що реалізують комплімент у діалогічному спілкуванні, з такими, що виражають образ у англійській та інших національних мовах з урахуванням діяхронічних змін у структурі компліментів / образ та їхньому комунікативному навантаженні, а також побудову багатовекторного гештальту англомовного компліменту як інструменту оптимізації мовленнєвого спілкування та своєрідного каталізатора вдалої комунікативної сугестії.

У процесі простеження еволюції гештальта елементарних комунікативних одиниць у діяхронії і синхронії були визначені його наступні гештальт-якості щодо *походження* об'єкта дослідження й *особливостей його моделювання* на сучасному етапі розвитку англійської мови. Зроблений висновок про загальне скорочення лінійної довжини простого речення в середньому з 17 словоформ у XVIII ст. до 5 словоформ у XX ст.. Діяхронічне дослідження таксономії простого речення протягом XVIII-XX ст.ст. дозволило простежити зміну його гештальта на користь синтаксично спрощених конструкцій. *Гештальт-фігура* простого речення зазнає очевидних змін: зростає питома вага нееліптичних поширених речень, еліптичних речень і структурно-непредикатних. Цей факт свідчить про зростаючу значущість елементарних комунікативних одиниць для процесу мовленнєвого спілкування в цілому.

Усвідомлення історичної природи раціональності простого речення відбивається й у переосмисленні його комунікативної суті. Це обумовило необхідність підходу до мовленнєвого діалогічного спілкування з точки зору його *моделювання* й перегляду комунікативної значущості різних типів речення для діалогічного спілкування.

Виявлено, що найбільший інтерес в аспекті прагматичного синтаксису і організації діалогу (основного ареалу функціонування простого речення), представляють речення, які *запитують* інформацію. Виконуючи роль своєрідного організуючого й підтримуючого поштовху в розмові, вони складають приблизно четверту частину всієї сукупності реплік у діалозі. Питальні конструкції, що не виходять за рамки первинної структури предикації, є домінуючим способом вторинної ініціації спілкування (67,7% реплік, що вводять новий тематичний вузол, – прості питальні речення). При розподілі інтерогативних конструкцій на власне-питальні, питально-спонукальні й питально-риторичні виявилось, що власне-питальні речення вживаються в 82,2 %. Це свідчить про те, що, незважаючи на те, що деякі автори ставлять під сумнів факт обов'язкового запиту інформації в питанні, речення саме з таким комунікативним навантаженням є домінуючими.

Проведене дослідження дозволило встановити діалектичне протиріччя в гештальті простого речення. Взятє «в абсолюті», тобто прототипове просте речення є *декларативно-центрованим*. У процесі ж безпосередньої мовленнєвої комунікації в діалозі центр гештальта простого речення функціонально зміщується в *бік питання*, тому що саме речення такого типу використовується як основний засіб первинної й вторинної організації діалога. Отже, спираючись на те, що в процесі мовленнєвої інтеракції питальні речення набувають особливої рушійної сили в діалозі, досліджувалась їхня таксономія, основним принципом якої є комунікативна значущість різних типів питань в процесі мовленнєвої інтеракції.

Встановлено, що найбільш продуктивними для організації діалогічних єдностей, є «відкриті», формально-інтонаційні питальні конструкції, що

складають більше половини від усього корпусу простих питань. «Закриті» питання вживаються лише з метою підтвердження чи заперечення вже наявної інформації. За нашими даними, механізм мовленнєвого спілкування в аспекті згортання/розгортання діалогу безпосередньо залежить від типу організуючих його питальних реплік. Встановлено, що в первинній та вторинній ініціації діалогічного мовленнєвого спілкування основним дискурсивним актом є запит (квеситив) – 46,6%. Інформативи, директиви й реквестиви, також зафіксовані в якості ініціюючих актів, використовуються значно рідше (у 39,6%; 7%; 5% випадків відповідно).

Вивчення механізму еліптування різних структурних елементів речення розкрило сутність цього процесу для діалогу на рівні конструктивної та інформативної значущості. Беручи за основу те, що конструктивно-синтаксична база еліптичних і відповідних їм нееліптичних речень є спільною, еліптичні речення, які репрезентують собою неповну структуру предикації були відновлені до нееліптичних. Таким чином, усе різноманіття простих еліптичних речень зведено до дванадцяти морфолого-синтаксичних моделей, причому основну масу еліптичних конструкцій (94,5%) складають речення, побудовані на основі конструктивно-синтаксичної бази $S + (V + C)_p$ (1-6 моделі).

Кожен персонаж художнього твору, як і кожен індивід взагалі, має свій, відмінний від інших, соціопсихолінгвістичний портрет, обумовлений як соціальними, так і психологічними факторами життєдіяльності особистості.

Персонажі художніх творів були умовно поділені на три групи: «еліта», «середня верства» і «люмпен». Встановлена суттєва різниця між вживанням різних типів речень у мовленні «еліти» і «середньої верстви» (відповідно, 23,5 % і 27,5 %). У мовленні персонажів «нижчої верстви» («люмпена») й «невизначеної верстви» (дітей) домінують прості речення (відповідно, 78 % і 76,3 %).

Виявлено неоднорідний склад простого речення у виділених соціальних групах. Мовлення персонажів, що належать до «еліти» і «середньої верстви»,

в основній масі, подане нееліптичними реченнями (відповідно, 78,1 % і 75,9 %). У мовленні представників «нижчої верстви» і «невизначеної верстви» (дітей) кількість нееліптичних конструкцій різко скорочується (відповідно, 44,5 % і 47,6 %) на користь збільшення еліптичних і непередикатних побудов.

Найбільша розбіжність у мовленні персонажів, що належать до різних статевовікових категорій, виявляється в частотності вживання ними структурно-непередикатних побудов. Причому рівень освіти й культури у цілому впливає на мовлення всіх представників соціальної групи попри розходження статі й віку. Максимальна частотність вживання структурно-непередикатних речень спостерігається в мовленні дітей усіх трьох соціальних груп. Що стосується соціальної стратифікації, то тут структурно-непередикатні речення превалюють у мовленні представників умовної групи «люмпен». Частотність їх у 2 рази більша, ніж у мовленні «еліти» й в 1,5 рази більша, ніж у мовленні «середньої верстви». За нашими спостереженнями, у мовленні жінок, як правило, більш емоційному, вживається більше, ніж у 1,2 рази більше структурно-непередикатних речень, ніж у мовленні чоловіків.

Гносеологічний характер і соціальна обумовленість людського мислення знаходить своє пряме відображення в структурі речення як основній й елементарній одиниці повідомлення. Можна з упевненістю стверджувати, що *таксономічний ізоморфізм* простого речення мотивується, у числі інших факторів, найскладнішим соціальним механізмом – життям людського суспільства в цілому й особливостями сприйняття його окремими соціальними групами. Звідси, у даній роботі соціальні й статевовікові ознаки комунікантів, розглянуті в конкретних психологічних умовах спілкування, є детермінантами гештальт-якостей простого речення, породжуваного в процесі мовленнєвої комунікації [253:163-167; 263:131-134; 265:96-101].

Крім того, визначена порівняльна продуктивність різних типів простого речення в аспекті їхнього відношення до комунікативного принципу ввічливості. Встановлено, що вибір прагматичного типу речення в значній

мірі мотивується соціальною приналежністю мовця. При загальному превалюванні колаборативів у всіх групах, в групі «люмпен» спостерігається різке збільшення у мовленні питомої ваги конфліктивів. Пояснення цьому феномену ми вбачаємо в соціальній залежності осіб вказаної групи, що проявляється на вербальному рівні у вигляді захисного реагування – конфліктиву.

Вперше в лінгвістиці нами було доведено, що саме аналіз частотності вживання в мовленні найменш вивчених у лінгвістиці структурно-непредикатних речень може служити індикатором статевовікових і соціальних характеристик особистості мовця [265:96-101; 264:127-136].

Превалювання безструктурних непредикатних речень витікає з основної властивості цього виду елементарних комунікативних одиниць. Однослівні репліки функціонують як вербальний засіб моментального реагування та конденсують максимум комунікативного навантаження.

Функціонування непредикатних речень у діалогічному дискурсі ми розглядаємо як результат ступеня конекції співрозмовників, що спираються на різні види зв'язків: контролюючий (істинно-оцінні висловлення), мовленнєвоетикетний (фатичні речення), ідентифікаційний (звертання), емоційно-афективний (емотивні висловлення). На цій підставі можна зробити висновок, що **головною гештальт-якістю**, яка відбиває *властивості суті* непредикатного типу простого речення, є координація мовленнєвих дій по встановленню контакту між партнерами по комунікації. Отже, динамічний аспект семантики дискурса, що будується на основі врахування найбільш загальних форм мислення, спирається на взаємодію в мовленні елементарних (непредикатних) типів простого речення й таких, що моделюються (предикатних).

Залучення гештальт-теорії допомагає розв'язанню досі не вирішеної в лінгвістиці проблеми співвідношення синтаксичної структури і комунікативної семантики висловлювань, що виражають брехню в англійській мові. Впродовж багатьох років поняття брехні є предметом

дослідження у багатьох науках. Співвідношення понять «брехні» і «істини» залишається ведучою у філософії пізнання і вивчається в лінгвістиці як відображення людського пізнання крізь призму національної мови. Актуальність проблеми мотивується як гносеологічними потребами лінгвістики конкретизувати вербальні способи вираження брехні в мові, так і витікає з насущних потреб користувачів мови у виявленні неправдивих висловлювань в мовленні. Мета такої роботи полягає у виявленні й аналізі вербальних маркерів неправдивих висловлювань на рівні їх синтаксичної організації. Фактичний матеріал проведеного дослідження представлений фрагментами персонажних діалогів з англomовного телесеріалу «*Desperate Housewives*» (перший сезон). Загальний об'єм мовленнєвих зразків 4000 неправдивих висловлювань. Вибір цього серіалу обумовлений тим, що в ньому брехня є самим засобом існування дійових осіб. У своїй розвідці ми показуємо, що брехня – це особливий тип вербального маніпулювання співрозмовником шляхом зміни його внутрішньої картини світу у бажану сторону для маніпулятора. В результаті аналізу фактичного матеріалу і теоретичного осмислення даних понять автор пропонує об'єктивні критерії для розпізнавання брехні на рівні синтаксичної організації висловлювання маніпулятора.

Поняття мовного впливу увійшло в науку на початку 70-х минулого століття, з'явившись в збірнику статей «Мовний вплив: проблеми прикладної соціолінгвістики» [14], і послужило основою для формування нової, інтегральної науки теорії мовного впливу як вчення про ефективне спілкування, запропонованого І. А. Стернин 1990 р в його роботі «Плани семінарських занять та методичні вказівки по курсам Культура політичного спілкування, Ораторська майстерність і культура мови, Мовний вплив» і конкретизованого автором в його наступних публікаціях .

У сучасній лінгвістиці мовленнєвий вплив традиційно розуміється як вплив на співрозмовника в процесі спілкування для досягнення мовцем своєї комунікативної мети. «Вивчення правил і прийомів ефективного мовного

впливу і популяризація цих відомостей - найважливіше завдання сьогодення».

В даний час «боротьби умів» і «інформаційного протистояння» проблема мовного впливу набуває особливого значення. Процес діалогізування, з одного боку, є видом соціальної взаємодії індивідів, а з іншого, - є потужне знаряддя впливу на свідомість і поведінку людей. Очевидно, що практичне застосування законів мовного впливу дає ключ до подальшого прогнозування результатів мовного спілкування як такого. За справедливим твердженням дослідників в області нейролінгвістичного програмування, мозок будь-якої людини можна запрограмувати подібно до комп'ютера, а потім «розкласти людську поведінку по поличках до самої потайної думки» . Іншими словами, за допомогою особливих ментально-комунікативних технік можна впливати на підсвідомість людей так, щоб успішно реалізувати в процесі бесіди своє комунікативне завдання. Свого часу, в 1973 році засновники НЛП американці Р. Бендлер і Дж. Гріндер, намагалися відкрити «код ефективного спілкування», опублікувавши свою першу в цій галузі книгу «Структура магії» (1974) . Віддаючи належне їх розробкам, відзначимо, що вчені основну увагу приділяли жорсткому зв'язку між жестами і мімікою людини і структурою його мови, практично не розглядаючи різних шляхів вербалізації повідомлення.

Як показує аналіз, мовна мімікрія є різновидом соціальної мімікрії як виду психологічного захисту, проте вона значно ширше бажання відповідати навколишнім рамкам; це спосіб розслаблення співрозмовника, завоювання його довіри, розташування до себе або, навпаки, відвертого придушення його «єго» за допомогою цілого набору мовних засобів, «пародіює» приналежність мовця до домінантного психологічного або соціального типу , причому в обох випадках результатом мовної мімікрії стає психологічне маніпулювання і / або досягнення власного психологічного комфорту. Таким чином, виділяємо два основних типи вербального впливу, що реалізуються за допомогою мовної мімікрії: м'яка сугестія в умовах вибору одного мовного

коду з співрозмовником і відверта маніпуляція при «пародіювання» мовних характеристик, навмисно протилежних таким іншого учасника (або учасників) комунікативного процесу. У першому випадку ми спостерігаємо ситуацію комунікативного еквілібріуму зі співрозмовником і мовну мімікрію вважаємо гармонізує загальну мовну ситуацію. У другому випадку, де має місце умисне порушення комунікативного рівноваги, мовну мімікрію знаходимо дисгармонічною.

У відповідності зі сказаним вище, мовний гештальт персонажа-міміка не має настільки строго вираженої прегнантності, характерної для його соціолекта. Соціолінгвістична гештальт-фігура такого комуніканта також виглядає розпливчасто і являє собою «плаваючий» спосіб, *intermedium* між гештальт-фігурами мовних корпусів «еліти», «люмпенів» і «середніх верств» (в тому числі, і в параметрах вже позначених структурно-синтаксичних гештальт-проекцій персонажів). Так чи можливо «зірвати маски» з самозванців хоча б в рамках художніх творів або більшість з них достінається такого майстерності в мовної мімікрії, що повністю зливаються з потрібним їм соціолектом? Зацікавившись цією проблемою, автор статті провела додаткове дослідження структурно-синтаксичних показників мови міміки і отримала наступні результати.

Основним маркером істинної приналежності комуніканта до того чи іншого соціального прошарку з точки зору структурної складності вживання ним конструкцій є лінійна довжина і синтаксична ускладненість речень в його промові. Перша разюче збільшується разом зі зростанням соціального статусу мовця і служить основним предметом наслідування як при регресивній, так і при прогресивній мімікрії. Свідомо чи підсвідомо, міміки з «люмпенів», що видають себе за представників «еліти», відтворюють конструкції невластивою їм підвищеної лінійної довжини, а «еліта», навпаки, намагається використовувати лінійно-короткі речення. Однак саме синтаксична ускладненість вживаних обома соціальними стратами речень проливає світло на їх реальну суспільну приналежність.

Отже, як показує наше дослідження, мімікрія в мові є особливим видом маски, мовної гри, яка, як будь-яка гра, умовна і штучна. Мовний гештальт, визначаючись цілим набором характеристик, так чи інакше, обов'язково «видасть» комуніканта-міміка.

Наведені лінгвістичні розвідки показують, як можна залучити теорію гештальтів до практичних лінгвістичних розвідок та відкривають нові можливості для мовознавчого пошуку.

ТЕМИ ТА ПРОБЛЕМИ ДЛЯ ВИСВІТЛЕННЯ НА ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТТЯХ

Практичне заняття №1

Базові засади комунікативної лінгвістики та основи гештальт-теорії.

Історія гештальт-аналізу.

1. Основні напрями та парадигми сучасної лінгвістики
2. Комунікативна лінгвістика як напрям мовознавства.
3. Гештальт-теорія: сутність та головні поняття.
4. Історія гештальт-теорії
5. Дж. Лакофф та його розуміння можливостей гештальт-теорії.

Практичне заняття №2

**Сучасні напрями лінгвістичного пошуку, різні підходи до
мовознавчих проблем та шляхи їх розв'язання.**

1. Актуальні проблеми сучасного мовознавства
2. Видатні мовознавці XX та XXI ст.
3. Сучасні напрями лінгвістичних розвідок
4. Сучасні школи лінгвістичного аналізу, представлені в Україні
5. Сучасні школи лінгвістичного аналізу, представлені в ОНУ ім. І.І. Мечникова

Практичне заняття №3

Ефективність мовленнєвого спілкування. Залучення гештальт-теорії до мовознавчого аналізу на практиці: розуміння та виокремлення гештальт-якостей, гештальт-проекцій, гештальт-прегнантності, ареалу та гештальт-центру феноменів, що підлягають вивченню у мовознавстві.

1. Ефективність мовленнєвого спілкування: сутність поняття крізь лінгвістину, психологічну та нейропсихологічні парадигми
2. Базові поняття гештальт-теорії та можливості їх інтрепретації у комунікативній лінгвістиці

3. Комунікативні сигнали
4. Комунікативні шуми
5. Залучення гештальт-теорії для покращення ефективності мовленнєвого спілкування

Практичне заняття №4

Теорія речень з позицій гештальт-аналізу. Просте речення англійської мови як елементарна комунікативна одиниця та його когнітивно-комунікативна сутність у світлі гештальт-теорії.

1. Теорія парадигматичного моделювання структурно-синтаксичних типів речень
2. Основні підходи до розрізнення простих, складних та ускладнених речень
3. Просте речення як базова комунікативна одиниця
4. Типи простих речень
5. Структурно-непредикатні речення крізь призму гештальт-теорії

Практичне заняття №5

Чоловіче та жіноче мовлення. Залучення гештальт-аналізу для ефективного вирішення проблем гендерної лінгвістики.

1. Гендер та пол: різниця між поняттями
2. Гендерна лінгвістика: основні проблеми та концепції
3. Чоловіче мовлення: лексичні особливості
4. Чоловіче мовлення: фонетичні особливості
5. Чоловіче мовлення: граматичні особливості
6. Жіноче мовлення: лексичні особливості
7. Жіноче мовлення: фонетичні особливості
8. Жіноче мовлення: граматичні особливості

Практичне заняття №6

Комплімент як мовленнєве явище та мовленнєвий акт. Залучення гештальт-теорії для аналізу англомовного компліменту, його структурно-комунікативних особливостей та комунікативно-когнітивної суті.

1. Комплімент з точки зору психології та з точки зору лінгвістики
2. Лицемірство, похвала, комплімент: у чому різниця між поняттями?
3. Комплімент з позицій соціоніки
4. Структурно-комунікативні особливості англомовних компліментів
5. Комплімент крізь призму гештальт-теорії
6. Комунікативно-когнітивна сутність компліменту

Практичне заняття №7

Гештальт-аналіз як ефективна комплексна методика у дослідженнях розвитку мовних та мовленнєвих явищ у діяхронії. Практика гештальт-аналізу у розвідках даного типу.

1. Лінгвістичні дослідження у синхронії та діяхронії
2. Головні проблеми діяхронічних досліджень у лінгвістиці та шляхи їх вирішення
3. Практика гештальт-аналізу у діяхронічних дослідженнях

Практичне заняття №8

Брехня як мовленнєве явище. Лінгвістичні дослідження неправдивого мовлення та викриття брехунів завдяки залученню гештальт-аналізу.

1. Брехня як психологічно-мовленнєвий феномен
2. Невербальні засоби викриття брехні
3. Вербальні засоби викриття брехні

4. Залучення гештальт-аналізу для оптимізації виявлення неправдивого співрозмовника

Практичне заняття №9

Соціальна стратифікація мовлення. Гештальт-аналіз у соціолінгвістичних розвідках.

1. Соціальні шари у суспільстві: різні визначення та класифікації
2. Класифікація соціуму за Ллойдом Вебером
3. «Еліта» як соціальна верства. Особливості мовлення «еліти»
4. «Люмпен» як соціальна верства. Особливості мовлення «люмпенів»
5. «Середня верства» як соціальний прошарок. Особливості мовлення «середньої верстви»
6. Гештальт-аналіз мовлення комунікантів різних соціальних верств

Практичне заняття №10

Вербальна мімікрія: психолінгвістична природа, лінгвістичні особливості та засоби викриття за допомогою гештальт-аналізу.

1. Феномен «мімікрії» у біології, психології, соціології та лінгвістиці
2. Психолінгвістична природа міміків
3. Прогресивна та регресивна види мімікрії
4. Викривання мовців-міміків шляхом залучення гештальт-аналізу

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

Основна

1. Морозова І. Б. Парадигматичний аналіз структури і семантики елементарних комунікативних одиниць у світлі гештальт-теорії в сучасній англійській мові : монографія / І. Б. Морозова. – Одеса : Друкарський дім, 2009. – 384 с.

Додаткова

1. Алефиренко Н. Ф. Современные проблемы науки о языке : учеб. пособие / Н. Ф. Алефиренко. – 4-е изд. стер. – М. : Флинта, 2014. – 416 с.
2. Беликов В. И. Корпус как язык. От масштабируемости к дифференциальной полноте / В. И. Беликов // Компьютерная лингвистика и интеллектуальные технологии: По материалам ежегодной Международной конференции “Диалог” (Бекасово, 29 мая – 2 июня 2013 г.). – Вып. 12 (19). – М.: Изд-во РГГУ, 2013. – С. 83–95.
3. Белоусов А. В. Основы единой теории мышления. Язык и мышление / А. В. Белоусов. – Тула [б. и.], 2006. – Ч.1. – 864 с.
4. Біскуб І. П. Англомовний дискурс програмного забезпечення як модель мовленнєвої взаємодії людини й комп'ютера: монографія / І. П. Біскуб. – Луцьк: Волин. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2009. – 388 с.
5. Вейхман Г.А. Новое в английской грамматике. – М., 2018.
6. Морозова І. Б. Структурно-організуюча роль простого речення в різних функціональних стилях і формах спілкування (на матеріалі сучасного англійського мови) : монографія / І. Б. Морозова. – [2-е изд., доп. и расш.]. – Одеса : АО БАХВА, 1998. – 192 с.
7. Морозова І. Б. Комунікативні типи простого речення в світлі теорії інформації / І. Б. Морозова // Сучасні дослідження з іноземної філології. – Ужгород : ТЗОВ «Папірус-Ф», 2007. – Вип. 5. – С. 317 – 323.

8. Морозова И. Б. Маска, я Вас знаю? (Функциональные типы вербальной мимики в англоязычном диалоге) / И. Б. Морозова // Одеський лінгвістичний вісник: науково-практичний журнал. – Випуск №6. – Спеціальний випуск з нагоди ювілею В.Я Мізецької – д. філол. н., проф., зав. каф. іноземних мов Національного університету «Одеська юридична академія». – Національний університет Одеська юридична академія, 2015. – С. 78-84
9. Морозова І.Б. Мовленнєвий портрет комунікативного лідера (гештальт-синтаксичний аспект розгляду) / І.Б. Морозова, О.О. Пожарицька, О.О. Степаненко //Актуальні проблеми філологічної науки: сучасні наукові дискусії: матеріали міжнародної науково-практичної конференції, присвяченої 80-річчю д.філол.н., проф. Таранця В.Г., м. Одеса, 23-24 березня 2018. – Одеса : Міжнародний гуманітарний університет, 2018. – С. 98-100.
10. Морозова И.Б. Психолінгвістическіе основы создания позитивного имиджа отрицательного героя // Тэарэтычныя і прыкладныя аспекты этналагічных даследаванняў : зборнік навуковых артыкулаў / пад навук. рэд. : Н.П. Мартысюк – Мінск : БНТУ, 2019. – С. 294-298.
11. Морозова І.Б. Комунікативно-синтаксичні особливості дитячого мовлення в жанрі інтерв'ю / І.Б. Морозова, Т.-Є. Цапенко // Мова. Науково-теоретичний часопис з мовознавства. – Одеса: «Астропринт», 2017. – № 28. – С. 14-21.
12. Морозова І. Б. Покладемо квіти на могилу Елджернона: гештальт-маркери синтаксичного профайлінгу особистості / І.Б. Морозова // Актуальні питання іноземної філології: наук. журн. – Луцьк: Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки, 2018. – № 8. – С.214 -221.
13. Morozova I. B. Compliments as a specific methodological approach of optimizing the process of teaching foreign languages / Morozova I. B., Abramova Ie. Yu. // Advanced trends of the modern development of

philology in European countries : Collective monograph. Riga : Izdevnieciba "Baltija Publishing", 2019. – Pp. 136-156.

Допоміжна

1. Корнеева Е.А., Кобрина Н.А., Гузеева К.А. и др. Пособие по морфологии современного английского языка. – М., 1994.
2. Кубрякова Е.С. Коммуникативный аспект речевой деятельности. – М., 1986.
3. Морозова И.Б. Психолінгвістическа суть комунікативного лідерства: гештальт-аналіз / И.Б. Морозова, Е.А. Пожарицкая // Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна. Серія "Іноземна філологія. Методика викладання іноземних мов". – 2016. – Вип. 84. – С. 17-25.
4. Одеська лінгвістична школа: інтеграція підходів : Колективна монографія / за заг. ред. Ковалевської Т.Ю. – Одеса: ПолиПринт, 2016. – 362 с. – Розділ 3. Лінгвістична інтерпретація сугестивних дискурсів: Морозова І.Б. Мовленнєві сигнали як особлива техніка оптимізації міжособистісного спілкування. – С. 247 – 254.
5. Морозова И.Б. Социальный гештальт личности сквозь призму речевого этикета / И.Б. Морозова // Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Лінгвістика»: Зб. наук. праць. – Випуск XX. – Херсон: ХДУ, 2017. – С. 123-136.
6. Crystal D. The Cambridge Encyclopedia of the English Language / D. Crystal. Cambridge University Press; 2nd edition. – 2003. – 506 p.

ТЕМИ ДЛЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1.	Особливості гештальт-теорії. Гештальт-аналіз у лінгвістиці та суміжних дисциплінах.	10
2.	Пріоритетні напрями сучасних мовознавчих студій. Комунікативна та прикладна лінгвістика. Порівняння шляхів та методів розв'язання лінгвістичних проблем вітчизняними та зарубіжними вченими.	10
3.	Ефективність мовленнєвого спілкування та залучення гештальт-аналізу для встановлення ефективності мовленнєвого спілкування.	5
4.	Структурні та комунікативні типи речень: базові підходи до їхнього аналізу.	5
5.	Гендерна лінгвістика та її наріжні проблеми.	5
6.	Типові ознаки англійського та англомовного компліменту та методи його вивчення.	5
7.	Лінгвістичні явища в діахронії та синхронії: приклади розвідок, їхні базові проблеми та висновки.	5
8.	Брехня та її дослідження в лінгвістиці. Як викрити брехуна за його мовленням?	5
9.	Соціолінгвістичні дослідження XXI ст. Певний зсув у їх профілюванні (порівняно з початком XX ст.): причини, наслідки, особливості методів та методик.	5
10.	Явище мімікрії як тип особливої соціальної взаємодії. Вербальна мімікрія. Її приклади та засоби вивчення.	5
	Разом	60

ПИТАННЯ ДЛЯ ПІДСУМКОВОГО КОНТРОЛЮ

- Розкажіть про базові засади комунікативної лінгвістики.
- Які передумови появи теорії гештальтів?
- Які головні віхи розвитку гештальт-аналізу?
- Які способи проведення гештальт-досліджень у лінгвістиці Вам відомі?
- Які сучасні напрями лінгвістичного пошуку Ви можете перелічити?
- У чому особливості комунікативної лінгвістики?
- Які наукові лінгвістичні школи Вам відомі? Які з них було розпочаті в ОНУ ім. І.І. Мечникова?
- Яких видатних лінгвістів ХХ століття Ви можете назвати та що розповісти про їхні лінгвістичні розвідки?
- Що таке ефективність мовленнєвого спілкування?
- У чому різниця між мовленнєвими сигналами та шумами?
- Що представляють собою гештальт-якості, гештальт-проекції, гештальт-прегнантність, ареал та гештальт-центр феномену? Дайте приклад в області філології.
- Які теорії речень Вам відомі?
- У чому різниця між простим, складним та ускладненим реченнями?
- Що представляє собою аналіз певного типу речення крізь призму гештальт-теорії?
- У чому особливості жіночого та чоловічого мовлення на різних мовних рівнях?
- Як можна залучити гештальт-аналіз до дослідження чоловічого та жіночого мовлення?
- Що таке гендер та у чому його відмінності з полом?
- Які проблеми та представники гендерної лінгвістики Вам відомі?
- Що таке комплімент у психології та психолінгвістиці?

- Що представляє собою комплімент як мовленнєве явище та мовленнєвий акт?
- У чому особливість компліменту у дзеркалі соціонічної моделі особистості?
- У чому різниця між лицемірством, похвалою та компліментом?
- Які особливості компліментів як мовленнєвих актів можна дослідити з залученням гештальт-аналізу?
- У чому когнітивно-комунікативна сутність англійського компліменту?
- У чому різниця між синхронічними та діахронічними дослідженнями?
- Що представляє собою практика гештальт-аналізу у діахронічних дослідженнях? Наведіть приклади.
- Як змінювалися англійська мова та мовлення з 18 по 21 ст.ст.?
- Що представляє собою брехня як мовленнєве явище? Як розуміють брехню у психології та психолінгвістиці?
- Як допомагає гештальт-аналіз викриттю брехунів за їх мовленням?
- Які невербальні риси брехливого мовлення?
- Що таке соціальна стратифікація мовлення?
- Які соціальні верстви виокремлюють соціології та мовознавчих розвідках?
- Які характерні риси мовлення «еліти», «середньої верстви» та «люмпенів»?
- Як використовується гештальт-аналіз у соціолінгвістичних розвідках?
- Що таке мімікрія в біології, соціології, психології та лінгвістиці?
- Що таке вербальна мімікрія та які її види існують?
- Як гештальт-аналіз сприяє викриттю «міміків» за їх мовленням?

МЕТОДИ ДІАГНОСТИКИ УСПІШНОСТІ НАВЧАННЯ

Контроль засвоєння змісту курсу здійснюється наступним чином:

1) поточний контроль: наприкінці кожного змістового модулю передбачається оцінювання у вигляді тестів чи усної відповіді (2 роботи по 30 балів кожна). При відсутності виконаного домашнього завдання і невідповідності до заняття знімається по 1 балу за кожну тему.

2) підсумковий контроль:

а) тестова робота (після усього прослуханого курсу) – 20 балів;

б) презентація та аналіз власної або авторської розвідки з позицій гештальт-теорії (наприкінці курсу) – 20 балів.

Розподіл балів, які отримують студенти

Поточне оцінювання та самостійна робота										Залік	Сума
Змістовий модуль 1					Змістовий модуль 2						
T1	T2	T3	T4	T5	T6	T7	T8	T9	T10		
6	6	6	6	6	6	6	6	6	6		
60										40	100

Шкала оцінювання: національна та ECTS

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка ECTS	Оцінка за національною шкалою	
		для екзамену, курсового проекту (роботи), практики	для заліку
90 – 100	A	відмінно	зараховано
85-89	B	добре	
75-84	C		
70-74	D	задовільно	
60-69	E		
35-59	FX	незадовільно з можливістю повторного складання	не зараховано з можливістю повторного складання
0-34	F	незадовільно з обов'язковим повторним вивченням дисципліни	не зараховано з обов'язковим повторним вивченням дисципліни

Навчальне видання

Морозова І.Б. Комунікативна лінгвістика крізь призму гештальт-теорії: метод. рек. до курсу «Комунікативна лінгвістика крізь призму гештальт-теорії» для здобувачів III (освітньо-наукового) ступеня вищої освіти спеціальності 035 «Філологія». / І.Б. Морозова. – Одеса, 2020. – 41 с.